

Časopis *Človek a spoločnosť* dvadsať ročný – Marian Gajdoš sedemdesiatročný

Mimoriadne číslo časopisu *Človek a spoločnosť* sme sa rozhodli vydať, aby sme si pripomenuli dve výročia: 20 rokov od začiatku vydávania nášho internetového časopisu *Človek a spoločnosť* a 70. výročie narodenia nášho kolegu Mariana Gajdoša. Aj preto oproti predchádzajúcim číslam má toto mimoriadne číslo niektoré zvláštnosti. Nie je v anglickom, ale v slovenskom jazyku. Autormi štúdií je skupina najbližších spolupracovníkov jubilanta. Tento úvod slúži k priblíženiu týchto udalostí pre čitateľskú komunitu, ktorá náš časopis sleduje.

V roku 1998 začal Spoločenskovedný ústav SAV, v tom čase samostatné pracovisko, vydávať internetový časopis, prvý internetový časopis v spoločenských vedách na Slovensku. Bolo to v čase, kedy už počítačová technika vyšla z plienok a internet sa pomaly, ale isto stával súčasťou každodenného života. Najmä v spoločenských vedách však tento priestor nebol samozrejmosťou a mnohé spoločenskovedné pracoviská v tom čase iba neschopne vytvárali podmienky pre modernú počítačovú techniku. Myšlienka vytvoriť internetový časopis, ktorej pôvodcom bol Jozef Výrost, našla na ústave pochopenie jednak preto, že sa nám zdala modernou a progresívnou a jednak preto, že z ekonomických dôvodov bolo vydávanie internetového časopisu výhodnejšie a lacnejšie ako tlačená verzia časopisu. Od vzniku časopisu dodnes sú v jeho vedení: zodpovedný redaktor Štefan Šutaj a jeho dvaja zástupcovia Jozef Výrost a Marian Gajdoš. Vydali sme 21 ročníkov časopisu, v ktorých bolo uverejnených 84 čísel a v nich 543 vedeckých štúdií a článkov. Do časopisu, okrem pracovníkov Spoločenskovedného ústavu SAV, prispievali vedeckí pracovníci vedeckých ústavov a vysokých škôl (viac ako 200 autorov) zo Slovenska a ďalších 15 krajín (Kanada, Ukrajina, Česká republika, Nemecko, Maďarsko, Poľsko, Holandsko, Argentína, Španielsko, Švajčiarsko, Chorvátsko, Slovinsko, Azerbajdžan, Estónsko a Švédsko).

Za 20 rokov časopisu sa ani raz nenarušila jeho periodicita, časopis vychádzal pravidelne štyrikrát v roku. Postupne prešiel od uverejňovania príspevkov v materskom jazyku autorov k vydávaniu v slovenskom a anglickom jazyku. Posledné čísla vychádzajú iba v anglickom jazyku. Všetky čísla nášho časopisu sú prístupné v elektronickom archíve časopisu. Za 20 rokov svojej existencie sa stal časopis *Človek a spoločnosť* nielen dôležitou súčasťou profilu Spoločenskovedného ústavu SAV, dnes už súčasťou Centra spoločenských a psychologických vied SAV, ktorému slúžil na prezentáciu výsledkov výskumu jeho vedeckých pracovníkov a doktorandov, ale umožnil prezentovanie výsledkov dôležitých pre rozvoj spoločenských vied na Slovensku a najmä vytvoril podmienky pre interdisciplinárnu spoluprácu v spoločenských vedách v širšom, nielen európskom rámci.

Spoločenskovedný ústav Centra spoločenských a psychologických vied SAV si 30. júna 2018 pripomenul sedemdesiate výročie narodenia dlhoročného pracovníka ústavu Mariana Gajdoša, ktorý na tomto vedeckom pracovisku pôsobí od jeho založenia v roku 1975 a v rokoch 2004 – 2012 zastával funkciu riaditeľa. V súčasnosti je najstarším, aj najdlhšie na ústave pôsobiacim pracovníkom. To je dôvod, prečo si toto výročie pripomíname uverejnením bibliografie jeho vedeckých prác a súborom vedeckých štúdií a odborných článkov jeho spolupracovníkov, kolegov a priateľov.

Marian Gajdoš absolvoval dvojodborové štúdium slovenského jazyka a dejepisu na Pedagogickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Prešove. Vedeckú hodnosť kandidát vied (CSc. – PhD) získal v roku 1987 v odbore československej dejiny. Bol doktorandom Slezského ústavu Československej akadémie vied v Opave a prácu obhájil na Ústave československých a svetových dejín Československej akadémie vied v Prahe.

Prvé pracovné skúsenosti v odbore získal ako odborný pracovník vo Východoslovenskom múzeu v Košiciach pri organizovaní rozličných výstav a stálej expozície *Revolučné robotnícke a komunistické hnutie na východnom Slovensku (1973 – 1975)*. Do Spoločenskovedného ústavu SAV prišiel v septembri v roku 1975 spočiatku na študijný pobyt, no ešte v tom istom roku bol ako odborný pracovník zapojený do vedeckovýskumnej a organizačnej agendy ústavu. Postupne zastával aj rôzne manažérske pozície (vedecký tajomník, zástupca riaditeľa, vedúci oddelenia histórie a riaditeľ ústavu).

Ústav vznikol od začiatku ako pracovisko, ktoré sa malo zaoberať problematikou národnostných vzťahov a národnostných menšín. Oddelenie histórie Spoločenskovedného ústavu SAV sa profilovalo ako špecializované pracovisko pre výskum histórie etnických minoritných spoločenstiev a ich interetnických vzťahov so štátotvornou majoritou v národných štátoch stredovýchodnej Európy. Pozornosť však venovalo aj dejinám Slovenska po druhej svetovej vojne s osobitným zreteľom na dejiny východného Slovenska. Marian Gajdoš v tomto kontexte významne prispel k výskumu dejín Rusínov a Ukrajincov a politickej kultúry na území Československa, resp. Slovenska a Zakarpatska (Sovietsky zväz, resp. Ukrajina) v podmienkach meniacich sa spoločensko-politických režimov od druhej svetovej vojny dodnes. So svojím dlhoročným vedeckým spolupracovníkom Stanislavom Konečným rozvinuli medzinárodnú spoluprácu predovšetkým s Ústavom pre súdobé dejiny (Ústav pro soudobé dějiny) AV ČR v Prahe, Inštitútom histórie Ukrajiny a Inštitútom sociológie Národnej akadémie Ukrajiny v Kyjeve (Inštitut istoriji Ukrajiny, Inštitut sociologiji NANU, Kyjiv), Užhorodskou národnou univerzitou a Inštitútom cezhraničnej spolupráce (Inštitut transkordonnoji spivpracy, Užgorod). S týmito činnosťami súviselo aj to, že bol členom Rady vlády Slovenskej republiky pre národnosti (1992 – 1998), členom výboru Asociácie ukrajincov Slovenska (1995 – 2001) a členom, neskôr predsedom Slovensko-ukrajinskej komisie historikov pri Slovenskej historickej spoločnosti (1999, predseda od roku 2003). Výsledkami svojej práce sa Marian Gajdoš už v polovici 90. rokov 20. storočia zaradil medzi popredných a rešpektovaných expertov na rusínsku a ukrajinskú otázku v Slovenskej republike a v zahraničí. Svojimi aktivitami sa podieľal na uznaní statusu Rusínov ako samostatnej etnickej menšiny v Slovenskej republike.

Výsledky svojej vedeckovýskumnej práce prezentoval vo forme vedeckých a odborných publikácií na Slovensku ako aj v Česku, Poľsku, Maďarsku, Spojených štátoch amerických, Rusku a na Ukrajine. Je autorom, spoluautorom alebo editorom vyše pätnástich knižných

publikácií a okolo 200 štúdií osobitne venovaných problematike rusínskej a ukrajinskej minority ako aj cezhraničných vzťahov Slovenska a Ukrajiny.

Marian Gajdoš viedol od roku 1994 ako zodpovedný riešiteľ tieto projekty VEGA: *Vývoj etnických menšín po II. svetovej vojne: interetnické vzťahy na Slovensku* (1994 – 1998), *Národnostná politika a etnické menšiny na Slovensku v rokoch 1945 – 1954* (1998 – 2001), *Národnostné menšiny na Slovensku a migračné procesy v rokoch 1945 – 1960* (2001 – 2003). Funkciu zodpovedného riešiteľa zastával aj v projekte Ministerstva kultúry SR s názvom *Snahy o integráciu ukrajinského etnika v karpatskom regióne: Národné rady po druhej svetovej vojne v dokumentoch* (1999 – 2000) a taktiež vo vnútroústavnom projekte *Snahy o integráciu ukrajinského etnika v karpatskom regióne: Národné rady po druhej svetovej vojne v dokumentoch* (2007 – 2009). Okrem toho bol spoluriešiteľom v ďalších siedmich domácich projektoch (VEGA, APPV), zameraných na socioekonomickú transformáciu, politicky vynútenú migráciu, akulturačné stratégie, fenomén banderovcov a etnický konflikt v slovensko-ukrajinskom pohraničí, ako aj spoluriešiteľom na ďalších piatich zahraničných projektoch (ESF, ENPI, CEU, Fridrich Ebert Stiftung, Nórsky finančný mechanizmus), zameraných na implementáciu inovačných prístupov v cezhraničnej spolupráci medzi Slovenskom a Ukrajinou a na budovanie partnerských cezhraničných susedstiev.

Marian Gajdoš pôsobil aj ako externý učiteľ na vysokých školách na Slovensku aj v zahraničí. Prednášal na Vysokej škole technickej v Košiciach (1975 – 1983, na Technickej univerzite 2004 – 2007), na Právnickej fakulte (2003 – 2014), Filozofickej fakulte (Katedra histórie 2010 – 2017) a Fakulte verejnej správy Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (2012 – 2016). Pripravil dvoch doktorandov na Spoločenskovednom ústave SAV ako externej vzdelávacej inštitúcii Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a jedného ako školiteľa na Katedre histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

V zahraničí prednášal na Fakulte medzinárodných vzťahov a Fakulte filológie Kyjevskej slovanskej univerzity (1996) ako aj na Fakulte medzinárodných vzťahov Užhorodskej národnej univerzity (2006). V rokoch 2005 – 2010 prijal na dlhodobé pobyty (5 – 10 mesiacov) vedeckých pracovníkov a pedagógov z Ukrajiny, ktorým bol udelený „Národný štipendijný program Slovenskej republiky na podporu mobilít študentov, doktorandov, vysokoškolských učiteľov a výskumných pracovníkov“, resp. štipendium Vyšehradského fondu.

Jeho vedeckovýskumná a publikačná činnosť a koordinácia medzinárodných projektov a tiež prehlbovanie cezhraničných vzťahov medzi Slovenskom a Ukrajinou boli v roku 2008 ocenené udelením *Ceny mesta Košice*. V roku 2011 udelila Asociácia európskych pohraničných regiónov (Association of European Border Regions) Marianovi Gajdošovi a jeho dlhoročnému spolupracovníkovi Stanislavovi Konečnému *Certifikát za mimoriadne úspechy v európskej cezhraničnej spolupráci*.

Uznaním prínosu jeho dlhoročnej práce v oblasti ukrajinsko-slovenskej spolupráce bolo zvolenie za riadneho člena Ševčenkovej vedeckej spoločnosti (2013) a udelenie titulu *Čestný člen Národopisnej spoločnosti Ukrajiny* za významný prínos k zachovaniu národného historického a kultúrneho dedičstva a prírodného bohatstva Ukrajiny (2014).

Aj Slovenská akadémia vied ocenila vedecký prínos Mariana Gajdoša pre slovenskú vedu a pri príležitosti jubilea jeho sedemdesiatin ho v roku 2018 zaradila do pamätného zoznamu *Významné osobnosti Slovenskej akadémie vied*.

Nášmu kolegovi Marianovi Gajdošovi želáme veľa síl a zdravia do ďalších rokov života a veríme že svojou činnosťou bude naďalej prispievať k rozvoju svojho vedeckého pracoviska, slovenskej historickej vedy aj pokojnému spolunažívaniu Slovákov a národnostných menšín na Slovensku.

Štefan Šutaj – Ondrej Ficeri